

RÉGI KÉZIRATAINK OLTALMA.

Közli: Volf György.

A M. N. Múzeum könyvtárában évtizedek óta az a dicséretes szokás uralkodik, hogy a füzött könyvnek, mikor beköttetik, még a borítékát is meghagyják. Hogy ez mennyire üdvös, azt nem akarom fejtegetni, hanem röviden csak egy példával akarom megvilágítani. Ismeretes, hogy Toldy Ferencz a régi magyar legendákat mind összegyűjtve akarta kiadni s hogy a gyűjteményből csak egy kötetet adhatott ki (Régi magyar legendák tára. V. köt. Pest, 1858.). Hogy a többi kötetbe mit szánt, azt biztosan csak ama megjelent kötetnek borítékáról tudjuk meg. Itt a megőrzött boríték megőrzi egy félben maradt nevezetes munka tervét. De ha modern sajtótermékeket kell ily nagy figyelemben részesíteni, mennyivel nagyobb gond illeti a régi nyomtatványokat és még ezeknél is mennyivel nagyobb kíméletet követelhetnek a régi kéziratok! Pedig épen az utóbbiak vannak nálunk a képzelhető legmostohább bánásmódnak kitéve. Annaira vagyunk, hogy ezer hálát kell mondanunk az istennek, ha a könyvtárak régi irott könyveink oltalmára semmit sem tesznek; mert jaj annak a szegény codexnek, mely magára vonja pártfogásukat! Eddig soha még elvétve sem jutottak a középútra; mindig vagy kevesebbet, vagy többet tettek az elégnél.

Itt is dicsérettel kell megemlítenem a Magy. Nemz. Múzeum könyvtárát, mert habár ennek sem tudom helyeselni magát a cselekedetét, mégis el kell ismernem, hogy e cselekedetet a lehető legnagyobb kímélettel hajtotta végre. Ez az egyedüli nyilvános nagy könyvtár nemcsak Magyarországon, hanem az egész monarchiában, mely föl tudott emelkedni odáig, hogy a régi codexeiket abban az állapotban kell megőrizni, melyben ránk jutottak. Hibája csak az, hogy e szabályt nem föltétlen szigorúsággal veszi, hanem azzal az engedékeny kiegészítővel enyhíti, hogy a

mennyire lehet. Én még ezt is elvetem. Megmutatom az okát. Vegyük például a Vitkovics-codexet. Ez Mátray Gábornak magában a könyvben található tanusága szerint Jankovich Miklós első gyűjteményéből kötetlenül jutott a Magy. Nemz. Múzeum könyvtárába s ez állapota 1852-ig nem változott. Akkor azonban február hóban Mátray beköttette, s ez alkalommal megesett, hogy a codex levelei össze-vissza zavarodtak; mert az 1804-ben ez emlékeknek még Egerben létekor, Révai számára készült másolat, ily rendtelenségről nem tud. Pedig Mátray Gábort még ellensége sem vádolhatja, hogy a kéziratokkal általában a legkiméletesebben nem bánt volna; és a Vitkovics-codexnek azzal, hogy beköttette, mégis kárt okozott. Nem itt a hely, hogy e codex leveleinek eredeti rendjét kimutassam, erről a Nyelvemléktár VII. kötete előszavában adok fölvilágosítást. Elég volt kiemelnem, hogy a bekötés mily nagy bajt okozhat. Pedig látni való, hogy ez még nem is a legnagyobb.

Én azonban a bekötést még akkor sem tudom helyeselni, ha nem tesz is valami nagy kárt; mert egyet-mást mindig eltöröl, a miből a codex előbbi sorsára, elveszett részeire vagy egyébire lehet következtetni. Megint a Vitkovics-codexet idézem. Mátray följegyzi ugyan, hogy e codex »kötetlen« volt, de hogy régibb kötés nyomát nem mutatta-e, az iránt kétségben maradunk. De meg ha tudnók is, hogy volt nyoma, mi haszna, ha nem láthatjuk s így következtetéseket sem fűzhetünk hozzá? Arról meg nem is szólok, hogy a bekötéssel szükségképen járó fűzés és összeragasztás az iverk, a terniok megvizsgálását, mely az egyedüli biztos eszköz a hézagok nagyságának megállapítására, nagyon megnehezíti, sőt gyakran épen lehetetlenné teszi. Csakhogy azt akartam mutatni, hogy a bekötés a legnagyobb óvatosság mellett is mindig némi kárral jár.

A magy. nemz. Múzeum könyvtára, a bekötést egyébiránt csakis kötetlen codexeknél alkalmazta; a melyeknek még volt valamilyes kötésük, azokat csak kijavította. Hogy ezeket a bekötéstől megkimélte, azt tartózkodás nélkül helyeslem. Csakhogy én még ennél is nagyobb kiméletet kívántam volna számukra. Itt is példára utalok. Nagyon gondosan van kijavítva a Margit legenda; de hová lettek tábláinak belső borító levelei? Azt mondhatná valaki, hogy talán már le voltak tépve. De hátha

mégsem? Mert Mátray följegyezte, hogy »az említett táblák hátulsó darabja belső oldalán Jankovich Miklós kéziratával« meg volt mondva, hogy e becses codexet kitől s mi áron vette. Valószínű-e, hogy ez a tábla fájára volt írva? És ha borító levélen volt, nem lehetett-e ott még más tanúskodó írás is? De meg ha csakugyan a tábla fájára volt írva, ennek beragasztásával nem veszett-e el egy történeti documentum eredetije? Tehát akár mennyire méltatom is különben a magy. nemz. Múzeum könyvtárának kiméletes eljárását, még sem helyeselhetem, hogy a be-kötést és javítást egyáltalában alkalmazta, mivel így, mint a mondott példák mutatják, határozottan kárt tett.

Mit szóljak már most egyéb könyvtárak eljárásáról, melyek codexcinknek mintha nem is megóvását, hanem egyenesen megnyomorítását tűzték volna ki céljukul! Képzelem, hogy nevettek a bécsi udvari könyvtárban a török szultán naivságát, a ki a corvinákat nekünk azzal akarta becsesebbekké tenni, hogy szépen bekötötte. Maguk pedig régi magyar bibliafordításukat, a bécsi codexet azzal tették értékesebbé, hogy régi kötését, melyet még Révai ismert, elpusztították, magát a codexet széleinek irgalmatlan meggyalulása után szépen újra bekötötték s ez eljárásukkal, e kiváló kincs multjának földerítésére irányzott minden további vizsgálatot örök időkre lehetlenné tettek. Hogy a tihanyi apátság hogyan bánt el codexével s főkép hogyan pusztította el ennek műtörténeti szempontból is kiváló fontosságú eredeti kötését, arról már elmondtam szomorú panaszomat a Nyelvemléktár VI. kötete előszavában. A legnagyobb ilyenmű bünt, mely a tudomány történetében bizonyára páratlan, a budapesti egyetemi könyvtár még az ötvenes években követte el. A kegyelet tiltja, hogy megnevezzem a felejtethetlen nagy tudóst, kinek emlékezetéhez e gyászos dolog fűződik. Bocsássuk meg a dicső elköltözöttnek, hiszen csupán csak hazafiságból tette. De lássuk magát a példát. Volt a mondott könyvtárban egy terjedelmes régi kézirat, mely az ötvenes években egyszerre csak iszonyúan meggyalulva s a mennyire egyáltalán lehetett, különböző színű, minőségű és diszítésű bőrrel bevont táblákba kötve, mindenféle nevek alatt, tehát mindenkép fölismerhetlenné téve, mint öt codex lépett nagy csendesen a tudomány színe elé. Hogy e barbár eljárás számos nyomot, számos adatot semmisített meg

örökre, arról fájdalmas tanuságot tesznek a meggyalulás következé-
 kében olvashatlanná vált lapszéli jegyzetek. Ha még hozzá
 megfontoljuk, hogy az eredeti kötés is elpusztult s vele mind az,
 a mi a kézirat minden oldalú ismeretére nézve talán fölötte be-
 cses s a két tábla belső oldalára lehetett jegyezve, akkor ez okta-
 lan rombolást nem tudjuk elég szigoruan kárhozatni.

Csak veszett fejszének a nyele, hogy a magy. tud. akadé-
 miai könyvtárban van e szerencsétlen kéziratnak egy tökéletlen,
 de még abból az időből való másolata, mikor még nem volt föl-
 darabolva. Toldy az ó- és középk. magy. nemz. irod. történetében
 (3. kiad. Pest. 1862. II. köt. 86. l.) alkalmasint feledékenységéből
 említi létét. E másolatból, melyet Illés László orvos 1841 ben
 készített, megtudunk legalább annyit, hogy a kéziratnak nem
 volt címlapja, hogy hátára mi volt írva s hogy »bal táblájára
 belől, ujjabb cursiv betűkkel« milyen foglalat volt jegyezve. Hogy
 még egyéb is lehetett a táblákra írva, az onnét gyanítható, hogy
 a másoló a nyomokat hagyott lapszéli jegyzeteket is, melyek
 pedig az ő idejében bizonyára még épek voltak, egészen mel-
 lözi. Így fájdalom, a kézirat múltjáról semmit sem tudunk meg;
 még azt sem, hogy kitől, mikor s hogyan jutott az egyetemi
 könyvtárba. Fődolog azonban, hogy megőrizte a kézirat erősza-
 kosan szétszedett részeinek összetartozóságát. Megtudjuk belőle,
 hogy e részek a Cornides-codex, a Bod codex, a könyvecske a
 szent apostoloknak méltóságáról, a Példák könyve és a Sándor-
 codex. Hogy az összetartozóság ismerete mily fontos, arra két
 dolgot említek.

Sem a Bod- sem a Sándor-codexben nincs évszám. Ott
 útbaigazító a többi három codex, a melyekben készülésük ideje
 ki van téve, s melyek szerint amazoknak kora 1510. és 1521.
 közé teendő. Ez az egyik dolog; a másik meg az, hogy az ösz-
 szetartozóság ismerete fölvilágosítást ad az öt codex közül még
 azoknak az íróiról, közönségéről és birtokosairól is, melyekben
 minderről semmi adat sincs. E dolog bővebb fejtegetését szintén
 a Nyelvemléktár VII. kötete előszavában adom, ide csak az
 eredményt jegyzem, mely abból áll, hogy mind az öt codexet
 hat margitszigeti dömés apácza, saját kolostorabeli társai vagyis
 a margitszigeti dömés apáczakolostor tagjai számára írta. Mind

ezt az egyetemi könyvtár Illés László másolata nélkül örökre megsemmisítette volna.

De ha a régi codexeket sem védetlenül hagyni, sem bekötni, sőt még csak kijavítani sem szabad, akkor hogyan oltalmazzuk? Ha valahol, itt kell és lehet a kecskét is jól lakatni, meg a káposztát is megmenteni. Dr. Ehrenfeld Adolf bécsi jogtanácsos hazánkfia már régen úgy fejtette meg a dolgot, hogy az ő birtokában levő s általa fölfedezett valamennyinél becsesebb régi magyar codexet egyszerűen jó erős tokba tette. Drágaságot tokban kell tartani, avagy régi kézirataink, múltunk emlékei, műveltségünk tanúi nem a legnagyobb drágaságok-e? Tudom ugyan, hogy sok codexünkre nézve fölszólalásom már régen elkésett, de azért nem tartom hiábavalónak, először, mert mégis van egynehány, mely ha eddig elkerülte is a veszedelmet, azért a jövőre nézve még mindig nincs biztosítva, és másodszor, mivel még ezentúl is fődühöztünk föl olyan régi becses iratokat, melyekre ki tudja nem ugyanaz a sors súlyosodnék-e, mely eddig is annyi kiváló kincsünkön dühöngött. És utoljára is, ha szavannak semmi haszna sem lesz, nem akartam hallgatásom által a rombolás bűnrészesévé lenni.

V. Gy.

* * *

Czikkíró úr, mint a régi magyar nyelvemlékek kiadója, a régi magyar kéziratokkal behatóan foglalkozván, felszólalását, mely bizonyos fokig lehet jogosult, éles hangja daczára minden kihagyás nélkül a maga eredetiségében adtuk. Nyilvános könyvtárakról levén szó, melyeket lelkes hazafiak áldozatkészsége hozott létre s a nemzet áldozatkészsége tart fön, helyén levőnek tartjuk, ha a közönség azok iránt élénkebben érdeklődik s az itt tapasztalt hiányok ellen nyilvánosan felszólal. Alkotmányos országban nemcsak az illetékes hivatalos közegek, hanem a közönség is ellenőrzi a könyvtárakat s minden olvasó, ha meggyőződik arról, hogy az itt felhalmozott tudományos kincsek, akár tudatlanságból, akár mulasztásból, nem úgy kezeltetnek, a mint ezt az ország művelődési érdekei méltán megkívánják, jogosan szólal fel a tapasztalt visszaélések ellen. Az ily felszólalások, ha alaposak, mindig használnak az ügynek, s nem ártanak akkor sem, ha alaptalanok is, mert a megtámadott könyvtárnak alkalma van

azokat megczáfolni, s a közönséget a dolog állásáról felvilágosítani.

Ezen szempontból, mi a nyílt felszólalásoknak barátai vagyunk, s közkönyvtáraink érdekében szívesen nyitunk ezeknek tért lapunkban.

Ezért közöltük változatlanul czikkíró úr felszólalását is, mert bár több állításával nem érthetünk egyet, s ezekre meg is tesszük ezuttal észrevételcinket, de az alapeszmét a kéziratok oltalmáról helyeseljük, s a kérdést elég fontosnak tartjuk arra, hogy folyóiratunkban megvitattassék.

Meg vagyunk róla győződve, hogy czikkíró urat felszólalásában a legjobb szándék vezérli. Mint a régi magyar nyelvemlékek kiadója kétségkívül ő érzi legélelénkebben a veszteséget, mely a hazai irodalmat éri azáltal, ha egyik-másik nyelvemlékünk csonka állapotban jut reánk. Természetesnek találjuk tehát, ha ügybuzgalma ilyenkor élesebb kifejezésekre ragadja, s ha subjectiv álláspontjáról többet mond, mint a mennyit objective véve a dolgot, elfogulatlanul mondani lehetne.

Kétségbevonhatlan tény, hogy közkönyvtáraink az alkotmányos aera óta minden tekintetben haladtak. Haladtak adminisztratív és tudományos irányban, s nincs a könyvtár-, könyvtárisme- és bibliographiának oly ága, melyre figyelmüket ki nem terjesztették volna. S éppen azért nem fogadhatjuk el, czikkíró urnak azon állítását, »hogy a kéziratok vannak nálunk a legmostohább bánásmódnak kitéve, s hogy ezer hálát kell adnunk istennek, ha a könyvtárak azok érdekében semmit sem tesznek, mert jaj annak a kéziratnak, mely magára vonja pártfogásukat« stb. Ez a valóságnak nem felel meg.

Utalunk a régi magyar nyomtatványok kötéseire a Nemzeti Múzeumban, melyeket a könyvtár legnagyobb gonddal bent az osztályban eszközöltetett, hogy a ritka példányokat a könyvkötő késétől és szeszélyétől megkímélje; s hivatkozhatunk az egyetemi és akadémiai könyvtárakra is, hol a régi kötésekre s a régi könyvek provenienciájára kivált újabb időben különös gondot fordítanak. A multakról nem beszélünk. Meddő recriminációknak barátai nem vagyunk. De azt hisszük, hogy Mátray és Toldy hibáiért, melyeket azok az ötvenes években jóhiszeműleg elkövettek, a fővárosi könyvtárakat ma kárhozthatni igazságosan

nem lehet. Mátray és Toldy kétségkívül tévedtek, midőn a czikk-író úr által említett kéziratokat újra beköttették, de tévedésök olyan volt, hogy azt helyzetükben akkor mindnyájan elkövetjük vala; mivel a bibliographiai és könyvtártani ismeretek hazánkban akkor még nem voltak azon a fokon, hogy ezek alapján az egykorú kötésnek vagy provenienciának nagy fontosságot tulajdoníthattak volna, de másrészt az akkori politikai, irodalmi és könyvtári viszonyok közt nem lehet csudálkozni, ha sokkal nagyobb súlyt fektettek a codexekre mint a provenienciára, s nem ítéltük el őket, ha ezeket beköttették csupán azért, hogy fönmaradásukat az irodalomnak biztosítsák. Igaz, hogy a kötés által egyik-másik codexnek elveszett a provenienciája, de megmaradt maga a codex. A provenienciát a jövő buvárlatok még felderíthetik, de a codexet, ha egyszer kötetlen állapotban elveszett, nem derítjük fel többé sohasem. Pedig az akkori viszonyok közt a kötetlen codex fönntartása igen problematikus volt. Mi tehát Mátray és Toldy eljárását nem magában, hanem a viszonyokkal összhangzásban ítéltük meg, s ezért ítéletünk sokkal enyhébb mint a czikk-író uré. Mindkét boldogemlékű jelesünk megtette köteleességét a maga idejében. Annyi teendő közt, a mennyivel nekik akkor megbirkózniok kellett, nem csuda ha figyelmüket a proveniencia elkerülte.

Az ő feladatuk volt gyűjteni és conserválni, a mienk feldolgozni. Hiszen ha ők már akkor a codexek provenienciájával foglalkoznak, mi maradt volna most nekünk?

Mátrayt különben a Margit legendáért épen nem lehet hibáztatni. A mit e kézirattal tett mindössze az volt: hogy mikor egykorú bőrkötését restauráltatta, beragasztatta a fatáblák pusztá belsejét tiszta papirossal s nyolcz tiszta levelet tétetett a kézirat elejére s nyolczat a végére. Hogy pedig a kézirat régi állapotáról a könyvtárnak tudomása legyen, az első boritéktábla beragasztott belsejére a következő feljegyzést írta: »Midőn e kézirat Jankowich Miklós első gyűjteményéből a Magyar Nemzeti Múzeum birtokába jutott, nem volt rendesen bekötve, hanem csupán a mostani kötet két táblája közé, melyeknek háta rongyolt állapotban vala, helyezve. Újra beköttetett 1852-iki januárban, megtartván a kötés régi két táblája, s háta ujonnan készítettven«.

»Az említett táblák hátulsó darabja belső oldalán Jankowich

Miklós kéziratával e sorok voltak írva: »Nicolai Jankowich Exemplar a Comite Michaele Viczay pro aureis Graecis et Romanis Rarissimis, uti Basileos Basileon Farnacis et aliis. Nro. 65 redemt.

Unicum hoc pretiosissimum
Linguae Hung: Cimelion.«

Mátray Gábor s. k.«

Ebből kitetszik, hogy a kézirat régi boritéktábláin más írás Jankowich jegyzetén kívül nem volt. S mi, kik tapasztalásból tudjuk, hogy Mátraynak ilyenmő nyilatkozatai mily lelkiismeretes hűségen alapúlnak, megnyugtathatjuk cikkíró urat, hogy ez valóban így van. Jankowich hátrahagyott bibliographiai jegyzetei is megerősítik ezt. Ezek egy szóval sem említik, hogy a boritéktáblákon régi feljegyzések volnának, pedig Jankowich figyelmét semmi sem kerülte ki. Nem vezett el tehát e codexnél semmi, mi ismert provenienciájához új adalékot nyujthatott volna, s Mátray azzal, hogy boritéktábláit beragasztatta, az irodalomnak semmi kárt sem tett.

Félreértések kikerülése végett korrektebb lett volna ugyan a boritéktáblákat úgy beragasztatni, hogy Jankowich jegyzete a maga eredetiségében olvasható legyen, de így sem baj a hogy most van.

A mi a Vitkovics-codexet illeti, ezt a könyvtár — mint Mátray a boritéktábla belsején feljegyezte — kötetlen állapotban kapta. Mátray beköttette, úgy azonban, hogy nem vágatta körül, hanem úgy a hogy volt boritéktáblákba tétette. Ekkor történt, hogy a könyvkötő a kézirat leveleit és ternioit felcserélte, és összezavarta, a mi minden bizonynyal hiba. De olyan hiba, a mit a középkorban a könyvkötők csak oly gyakran elkövettek mint ma, s melyet el fognak követni mindaddig, míg csak emberek fogják végezni a könyvkötést. A hiba azonban nem csonkítja meg a codexet s jóvátétel.

A szaktudós rekonstruálhatja a kézirat leveleit, a könyvtárnok pedig mindig visszahelyeztetheti azokat óvatosan oda, a hova tartoznak, a nélkül, hogy a kézirat legkisebb kárt szenvedne.

Abból azonban, hogy némely codexnek leveleit a könyvkötő összezavarta, vagy a provenienciára vonatkozó jegyzetekből va-

lamit megsemmisített, mi nem azt következtetjük: hogy a régi kéziratokat egyáltalában beköttetni nem kell, hanem igen is azt, hogy ezeket kiváló gonddal és nagy figyelemmel kell beköttetni. Be kell foglalni az új kötésbe a régi feljegyzéseket és előleveleket mindenestől, s különösen kell ügyelni arra, hogy a leveleket és terniókat a könyvkötő össze ne zavarja, s a széleket körül ne vágja. Így a codexben nem esik kár, s fönmaradása századokra biztosítva van.

E szempontokból indult ki Mátray is, mikor a Margit-legendát restauráltatta és a Vitkovics-codexet beköttette. Ez utóbbinál tévedett, hogy a bekötött leveleket felül nem vizsgálta, de tévedésével sem a codexnek, sem az irodalomnak nem ártott, s mi kik Mátray 30 évi könyvtárnokságának gyümölcseit élvezzük és tudjuk, hogy n e h é z i d ő b e n mily szolgálatokat tett a múzeumi könyvtárnak, nem teszünk neki 30 évvel ezelőtt elkövetett hibájáért szemrehányást.

Toldy eljárásáról nem szólunk. A czikkíró úr által felhozott esetet nem ismerjük, róla e helyütt nyilatkozni nem tartjuk magunkat illetékesnek. Egyet azonban kívánunk megjegyezni. A magyar irodalomtörténet és a hazai tudományosság sokkal többel tartozik Toldynak, hogysen egyes apró tévedései fölött mi, kik az ő örökségének részesei vagyunk, a tudomány nagyobb kára nélkül napirendre ne térhetnénk. E tévedések ma a nyelvtudós szempontjából nagyoknak látszanak, de ő mint alkotó irodalomtörténész, ki az akkori viszonyok közt az irodalomtörténeti, nyelvészeti és történeti téren maga végezte nagy részét annak, a mit mi most annyian csinálunk, hivatása magaslatáról észre sem vette azokat. Nagy dolgot alkotott, s hogy megmentse az irodalomnak a legfontosabbat, elejtette a kevésbé fontosat, melyre akkor általában nem nagy súlyt fektettek.

Hibázott. Hibája azonban nemcsak az ő, hanem a kor hibája is volt, melyből mi álláspontunknál fogva levonjuk a tanulságot, -- de a hibát neki bűnül felróni azon nagy érdemeknél fogva, melyeket félszázados tudományos pályáján irodalmunk körül szerzett, nem tudjuk.

Végül czikkíró úrnak azon javaslatára, hogy a régi kéziratokat beköttetni nem kell, hanem legjobb azokat erős tokban

őrizni, megjegyezzük: hogy a tokrendszer alkalmazása kéziratoknál nyilvános könyvtárakban ma már túlhaladott álláspont. Oklevelekre, levelekre, kisebb nyomtatványokra s más apróságokra több könyvtár alkalmazza ma is; de k é z i r a t o k r a az sem nem alkalmas, sem nem praktikus.

Más szempontok vezérlik a magángyűjtőt, mások a nyilvános könyvtárat.

A gyűjtő tulajdonának tekinti gyűjteményét, melylyel tetszése szerint rendelkezik, s föntartásában csak a saját izlését ismeri mérvadónak; a könyvtár a haza szellemi közkinceseit őrzi, melyeknek föntartásában az ország közművelődési érdekei mérvadók. Az első nem felelős senkinek, s annak mutatja gyűjteményét, a kinek akarja; a másik felelősség terhe alatt tartozik a rábizott tárgyakat nemzedékről-nemzedékre sértetlenül megőrizni, s ezeket tudományos használatra minden komoly kutatónak kiszolgáltatni. Már most, ha gyakorlati szempontból vizsgáljuk, hogy mi biztosítja a kéziratok föntartását jobban, az-e, ha k ö t e t l e n á l l a p o t b a n erős tokban őriztetnek, vagy pedig, ha boritéktáblák közé gondosan bekötöttek, azon eredményre jövünk, hogy kétségtelenül az utóbbi.

A tokban való kezelés nagyobb kár nélkül lehetséges ott, a hol a kéziratokat kevesen használják; de közkönyvtárban, a hol a kéziratok használata napi renden van, a tokkezelés tönkre tenné félszázad alatt a kéziratoknak nagy részét. A hány tudós, annyi temperamentum. Egyik nyugodtabban venné ki a kötetlen kéziratot a tokból és helyezné vissza, másik kevésbé nyugodtan, miáltal a kézirat levelein behajtások és ránczok támadnának, melyek idővel végzetesek lennének a codexre. De bármily figyelemmel kezelnénk is ezen mód szerint a kéziratokat, azáltal, hogy kötetlen állapotban volnának, nem lehetne elkerülni azt, hogy az első és utolsó levelek ne szenvedjenek, tehát idővel a gyakori használattól a kéziratnak épen azon része kallódnék el legelőbb, melyre szerző úr felszólalásában oly nagy súlyt fektetett. A tokrendszer tehát kéziratoknál közkönyvtárakban nem alkalmas. Ennél sokkal czélszerűbb a gondos bekötés, mely különös súlyt fektet a kéziratok provenienciájára, előleveleire, ternioira, lapszéleire és vágására; s nemcsak megőrzi a codexet lehető egykori állapotában, hanem megmenti azt legtovábbra az enyészettől

is. Ezen módszert alkalmazzák kötetlen kéziratoknál az európai nyilvános könyvtárak általánosan, azt tartjuk czélszerűnek a kéziratok biztos föntartása érdekében mi is. Ezeket tartottuk szükségesnek czikkiró úr felszólalására sine ira et studio elmondani.

Szerkesztő.

Hazánkat Érdeklő Külföldi Szemle.

— XVI—XVII. századbeli francia nyomtatványok Magyarországról. Ezen folyóirat hasábjain ismételve volt alkalmunk említést tenni arról, hogy Magyarország küzdelme a törökökkel egész Európa figyelmét és érdeklődését magára vonván, gazdag irodalmat teremtett.

Latin és német nyelven nagy számú röpirat jelent meg. De nem csekély a többi európai nyelveken megjelent röpiratok száma. Ezeknek bibliographiájához kívánunk némi adalékkal járulni, midőn öt francia nyelven megjelent röpiratot sorolunk fel, melyek közül az elsőt, a legrégebbit a berlini, a többi négyet a koppenhágai kir. könyvtár lajstromaiból jegyeztük ki.

1. Guillaume de Bellay Seigneur de Langey. Oraison faite en faveur du roi Jean de Hongrie de la guerre contre le Turc. s. l. s. a. (1530 táján.) 4°.

2. Confirmation de la paix entre l'Empereur et le Grand Seigneur des Turcs. Traduit du latin. Paris. 1617.

3. Les ceremonies observées au couronnement du Roy de Hongrie en 1618. Paris. 1618.

4. La declaration du Grand Turc contre Bethlen Gabor. Paris. 1622.

5. La desfetes serieuse de 10,000 Turcs devant Novigrade par l'armée imperiale, avec la deroupte de toute l'armée de Bethlen Gabor. s. l. 1627. F. V.

— Bozdogh Márton hazánkfia latin alkalmi versei 1610-ből. Ismeretes, hogy a XVI—XVII. században a külföldi egyetemeken tanult hazánkfiaitól sok dissertatio, vers, alkalmi beszéd s más ezekhez hasonló munka látott napvilágot. Ezekről irodalomtörténetünk csak kis részben bír tudomással, a legnagyobb rész még ma